

کهن‌ترین روایت از ماجرای شمس و مولانا

محمد علی موحد

پیش‌گفتار

مهدیه امام رضا (ع) - خواجه غزالی
ریاست اداره ملی کتابخانه ملی ایران
سازمان اسناد و کتابخانه ملی

۱۱ - سلطان اور فرزند می‌لایم
۱۲ - نعمت‌الله علیه سلام
۱۳ - قلیدار او از پدر در سر و در متوجه شد
۱۴ - آغاز نظم اندیشه
۱۵ - طرح گلی کتاب
۱۶ - از عالم عائین کا عالم مشروقی ملک عالم
۱۷ - صلاح الدین روزگوب و جلوی حست دو
۱۸ - سلطان العلما بر سه‌اجرت او از پادشاه
۱۹ - سیدنوبی هلال الدین اور عصطفوی که به منصب نویسنده ایام اعلیٰ این سلطان رسید
۲۰ - معنای کرم‌الدین

۲۱ - و این مسند از ایام اعلیٰ این سلطان که بمناسبت تولد ایشان در سال ۱۳۹۶ خورشیدی
۲۲ - تهران، زمستان ۱۳۹۶

فهرست

ب لغات عالم پیغمبر	۸۷
فهرست	۹
ب ملکه بیان و ملکه بی سمعت نی لتساء	۰۹
حدائق ایران و میلاد پیغمبر تبریز	۱۰
نی سمعت ب کاله خان لعن سلیمان	۱۰
ملائکن للطب ردهم راهیم	۹۰
خوش بی سمعت بیان و ملائکن للطب	۹۰
ملائکن للطب بی سمعت نی تاخذمه لعل	۹۹
نی میالو لسی و نی میالو آنکه بیمه کار و ملائک	۰۹
علشی بی قسمی و ملائکن للطب	۷۹
پیش بی شریعه و بی اسلام و بی شریعه	۷۹
پیش بی شریعه و بی اسلام و بی شریعه	۷۷
پیش بی شریعه و بی اسلام و بی شریعه	۷۷
پیش بی شریعه و بی اسلام و بی شریعه	۷۸
له است چار	۸۹
پیش گفتار	۱۱

مقدمه	۱۵
سلطان ولد فرزند مولانا	۷۷۷
تقلید او از پدر در سرو دن مثنوی	۷۷۷
آغاز نظم ابتدانامه	۷۷۷
طرح کلی کتاب	۷۷۷
از عالم عاشقی تا عالم معشوقی	۷۷۷
صلاح الدین زرکوب و چلبی حسام الدین	۷۷۷
سلطان العلما و مهاجرت او از بلخ	۷۷۷
سید برهان الدین ترمذی	۷۷۷
کریم الدین بکتّمیر	۴۰۷
معمای کریم الدین	۳۲۵
ولی مشهور و ولی مستور	۳۶

۳۸	مستورانِ حق
۴۰	نسبتِ ماه و آفتاب
۴۵	داستانِ شمسِ تبریز در رَباب نامه
۵۱	اهمیتِ مباحثِ تعلیمی ابتدانامه
۵۳	اقتباس‌ها از مقالاتِ شمس
۵۶	جوانی‌های سلطان ولد
۵۹	سلطان ولد در رکابِ شمسِ تبریز
۶۲	فاطمه‌خاتون همسرِ سلطان ولد
۶۵	ولد در خلافتِ صلاح‌الدین و حسام‌الدین
۶۷	سلطان ولد بر مستندِ ارشاد
۶۹	برزخ میانِ رواداری و بی‌بند و باری
۷۲	لغز شگاہ مرید بازی
۷۹	ولد و شعرسرایی به ترکی و یونانی
۸۲	قصة شمس و مولانا در انتهانامه
۹۵	پانوشت‌ها

۱۰۱	۱ سلطان‌العلماء بهاء‌الدین ولد پدرِ مولانا
۱۱۳	۲ سید برهان‌الدین محقق ترمذی
۱۲۳	۳ شمس‌الحق محمد بن ملکداد تبریزی
۱۹۳	۴ صلاح‌الدین زرکوب
۲۲۹	۵ حسام‌الدین چلبی
۲۶۳	۶ کریم‌الدین بکتُمر
۲۶۷	۷ سلطان ولد
۲۷۳	واژگان و عبارات
۳۰۳	نمایه

ناینچه نیست) مدلاتها را متفاوت رکھیم، (لذکار عرب زبانه مقبله) رجیم ا
و معه له سخنگاری کنید و جانجو استادانه (مانند لطف ممتازه ممتازه دلهز شنه
و همچشمیه و همچشمیه ... لعن و لیست ل مدلاتها و مفهومه و مفهومه سخنگاری
شناختنی داریم، یعنی لغت بیول معلم لذکاره را به اینه ریقته نهاده و
لذکاره قبوله رجیم رجیم رجیم و همچشمیه مفهومه مفهومه مفهومه مفهومه
تسبیحی سیمه مانند لطف رشته و مانند لطف رشته و مانند لطف رشته و

رشته زیسته ریقته راها در تمهیه مثال او را در تمهیه راها در تمهیه
رشته آنچه مدلاتها متفاوت را لطف ممتازه کنید که راها کجا داشت
بلطفه لذکاره بروانه از لطفه متفاوت بشه ریقته رسیده برسیده آن
نه ری تلفه ل ریه ریکاره تیه مانند لطفه ریلیه و همه تالیفه
مانند لطفه بروانه چه مفهومی ای
بینه ... مدلاتها مدلاتها مدلاتها مدلاتها مدلاتها مدلاتها مدلاتها
پلیه ن آنرا به ل بسانده آنرا به ل بسانده آنرا به ل بسانده آنرا به ل بسانده
و دلبه ن خسنه ل ایشنه ل بروانه آنرا به ل بسانده آنرا به ل بسانده آنرا به ل بسانده
رسانده تفهیه ن تفهیه ن بروانه آنرا به ل بسانده آنرا به ل بسانده آنرا به ل بسانده
شگفت قصه ای چندان شکوهمند و پرمها بت و رازآلود که اگر اسناد و
مدارک واقعیت آن در دست نبود می گفتیم افسانه است و محصول
تخیل صرف.

قصه مولانا با شمس تبریزی یک چنین چیزی است. مولانا در آستانه
چهل سالگی بود که آن پیر مرموز در افق زندگی او پیدا شد و به دم
جادویی خود واعظی جافتاده — اهل منبر و مدرسه — را به مولانایی
تبديل کرد که اینک و لوله در هفت اقلیم جهان افکنده است. اسناد واقعیت
این ماجرا مثلثی است که سرودها و نوشته های خود مولانا — در دیوان
و مثنوی و فیه مافیه و مکتوبات — یک ضلع آن، و گفته های شمس — در
مقالات — ضلع دیگر و گزارش بهاء الدین ولد (مشهور به سلطان ولد)
فرزند مولانا ضلع سوم آن است. گزارش سلطان ولد گواهی دست اول
نژدیک ترین و مطلع ترین شاهد آن ماجراست. گزارش به طور پراکنده
هر راه اطلاعات متفرق دیگر از حالات سلطان العلماء (پدر مولانا) و سید
برهان الدین محقق (اتابک مولانا) و صلاح الدین زرکوب و حسام الدین

ارموی (خلیفه‌های مولانا) در جاهای مختلف از ابتدانامه (نخستین دفتر از مثنوی‌های سه‌گانه سلطان ولد) آمده است. اجزای گزارش که یک جا جمع شود تقریباً یک دهم مجموع ابتدانامه را تشکیل می‌دهد. هر پژوهشگری که خواهان تحقیق در احوال مولانا باشد باید کار خود را با این گزارش آغاز کند. همچنان که نماز بی الحمد نمی‌شود هیچ کار جدی درباره مولانا بدون دقت و تأمل در زیر وبم گزارش سلطان ولد میسر نیست.

آنچه ما در این دفتر کرده‌ایم ارائه خدمتی به اهل تحقیق است بدین شرح که اولاً اجزای پراکنده گزارش را از جاهای مختلف ابتدانامه گردآورده و آن را بر حسب ترتیب تاریخی مرتب ساخته و سامان داده‌ایم. ثانیاً حاصل تبعات خود درباره سلطان ولد و شخصیت و آثار وی را در گفتاری که به دنبال این یادداشت می‌آید بر صاحب نظران عرضه کرده‌ایم. سلطان ولد علاوه بر ابتدانامه در دو مثنوی دیگر خود — ریاب‌نامه و انتهای‌نامه — نیز مطالبی درباره شمس و مولانا دارد. ما آن مطالب را هم از آن دو کتاب استخراج کرده و در ضمن گفتار خود آورده‌ایم تا خوانندگان نسخه جامع و کامل همه روایت‌های سلطان ولد را از این داستان شگفت در دسترس داشته باشند. در واژه‌نامه پایان کتاب هم عبارت‌های عربی و کلمه‌های نا آشنا را با ارجاع به شماره صفحات متن معنی کرده‌ایم تا فایده کتاب محصور به اهل تحقیق نباشد و عامه خوانندگان نیز از آن بهره‌مند گردند. مرحوم جلال الدین همایی که از پیشگامان مولوی پژوهی در عصر ما بود ابتدانامه‌ی سلطان ولد را به سال ۱۳۱۵ زیر عنوان ولدنامه از روی دو نسخه خطی که در دست داشت به چاپ رسانید.

نسخه‌های کهن‌تر دیگری از این کتاب موجود است که تجدید نظر در چاپ آن مرحوم و انتشار متن مصحح متقن‌تری را ایجاد می‌کند لیکن در حال حاضر طالبان آن کتاب را به همان چاپ شادروان همایی که یک بار دیگر هم در سال ۱۳۷۶ تجدید شده است حواله می‌دهیم.

محمدعلی موحد

۸۶/۲/۲۳